

Марија ВИЋИЋ

адвокатски приправник у адвокатској канцеларији

Карановић & Николић о.а.д.

студент докторских студија Правног факултета Универзитета
у Београду

ЕЛЕКТРОНСКИ НОВАЦ У ПЛАТНОМ ПРОМЕТУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Резиме

У овом раду аутор разматра увођење електронског новца у платни промет у Србији.

У првом делу рада, аутор се бави институцијама овлашћеним за издавање електронског новца у Србији. У другом делу, фокус је стављен на појам електронског новца и основне особине, као и на разлике од сличних правних института познатих у српском праву. На крају, аутор се бави институцијама електронског новца као специјализованих друштва за обављање ове врсте делатности у Србији.

Циљ рада је да скрене пажњу на значај увођења овог института у правни систем Србије, као и на погодности које он доноси, али и да укаже на потенцијалне проблеме до којих може доћи у пракси употребом електронског новца.

Кључне речи: електронски новац, институција електронског новца, платне услуге, платни промет, Народна банка Србије.

І Увод

Иако је електронски новац у употреби широм света још од почетка деведесетих година прошлог века, овај институт постаје познат правном оквиру у Републици Србији тек од прошле године. Увођењу електронског новца у платни промет у Србији претходио је низ реформи законодавног оквира и пре свега повећана употреба технолошких средстава у обављању плаћања. Циљ увођења електронског новца у платни промет јесте првенствено обављање бржег, ефикаснијег и једноставнијег плаћања када су у питању платне трансакције мањих новчаних вредности и нарочито када је реч

о прекограничним трансакцијама.¹ Такође, увођење електронског новца у Србији доводи до отварања тржишта за иностране издаваоце електронског новца којима се омогућава локално присуство и учешће у домаћем платном промету. Међутим, како би електронски новац могао да испуни своју пуну сврху, свест корисника финансијских услуга мора да буде развијена на начин да се употреба технолошких иновација у плаћањима и предности које та технолошка достигнућа доносе, устали и да не постоји страх од употребе нечег „новог и непознатог“, што је дуг и неизвештан процес.

Доношењем Закона о платним услугама² чија је примена почела октобра 2015. године, у платни промет у Републици Србији први пут се уводи појам електронског новца и могућност обављања плаћања и спровођења наплате путем електронског новца како у домаћем, тако и у међународном платном промету. Наведени Закон о платним услугама заменио је готово у потпуности до тада важећи Закон о платном промету,³ у којем су даље наставиле да се примењују само одредбе којима се регулише принудна наплата.⁴

Закон о платним услугама је готово целокупна решења регулисања платног промета у Републици Србији преузео из директива Европске уније – *EU Directive on Payment Services* (у даљем тексту: PSD)⁵ и *EU E-mo-*

1 Mohamed Al-Laham, Haroon Al-Tarawneh, Najwan Abdallat, „Development of Electronic Money and Its Impact on the Central Bank Role and Monetary Policy“, *Issues in Informing Science and Information Technology*, Vol. 6/2009, доступно на адреси: <http://iisit.org/Vol6/IISITv6p339-349Al-Laham589.pdf>, 15.2.2016, 339-349, Neda Popovska-Kamnar, „The Use of Electronic Money and its Impact on Monetary Policy“, JCEBI, Vol. 1/2014, доступно на адреси: http://www.eccf.ukim.edu.mk/ArticleContents/JCEBI/JCEBI_2/spisanie%20Neda%20Popovska-Kamnar.pdf, 16.2.2016, 79-92, Griffith Reynolds, Stephen F. Austin, „Electronic Money and Monetary Policy“, *Southwestern Economic Proceedings*, 2001, доступно на адреси: <http://www.ser.tcu.edu/2004-Pro/SEP2004%20Griffith%2047-56.pdf>, 16.2.2016, 47-56, John Hawkins, „Electronic Finance and Monetary Policy“, *BIS Papers* No. 7/2000, доступно на адреси: <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap07k.pdf>, 17.2.2016, 98-105, Marko Slovinac, „Digital Money and Monetary Policy“, *BIATEC*, Vol. XIV, 3/2006, доступно на адреси: http://www.nbs.sk/_img/Documents/BIATEC/BIA03_06/12_14.pdf, 17.2.2016, 12-14.

2 Закон о платним услугама – ЗПУ, *Службени гласник РС*, бр. 139/2014.

3 Закон о платном промету, *Службени лист СРЈ*, бр. 3/2002 и 5/2003 и *Службени гласник РС*, бр. 43/2004, 62/2006, 111/2009 – др. закон, 31/2011 и 139/2014 – др. закон.

4 Обавезе отварања и вођења текућих и других платних рачуна које су то тада биле уређене Законом о платном промету, постале су предмет регулисања новог Закона о обављању плаћања правних лица, предузетника и физичких лица која не обављају делатност, *Службени гласник РС*, бр. 68/2015.

5 EU Directive on Payment Services, 2007/64/EC, доступно на адреси: http://ec.europa.eu/finance/payments/framework/index_en.htm, 25.3.2016.

ney Directive (у даљем тексту: *EMD*),⁶ и тиме је по први пут створен законодавни оквир који погодује најразличитијим модалитетима плаћања и који подржава све техничке и технолошке новације – прекогранична плаћања путем телекомуникационих средстава, плаћања путем интернета, плаћања различитим врстама платних картица, итд.

II Издаваоци електронског новца у Републици Србији

Према Закону о платним услугама, у члану 106. као издаваоци електронског новца наводе се банка, институција електронског новца, јавни поштански оператор, Народна банка Србије, Управа за трезор или други орган јавне власти у Републици Србији, који електронски новац може да издаје у складу са својим надлежностима утврђеним законом. Даље је истим чланом предвиђено да нико други у Републици Србији не може да издаје електронски новац.⁷ Дакле, јасно је да је намера законодавца била да се на изричит начин ограничи број институција које могу да се баве издавањем електронског новца у Србији. Наведене институције се могу поделити у односу на то да ли су основане приватним или државним капиталом.

Када је реч о институцијама основаним државним капиталом, јасно је да је законодавац могућност издавања електронског новца доделио оним институцијама које на неки начин учествују у платном промету – било као непосредни учесници, било као супервизори платног промета у Републици. При том, остављена је могућност да се другим законом издавање електронског новца омогући и оним државним институцијама чија би делатност на било који начин била повезана са обављањем платног промета и којима би могућност издавања електронског новца могла да помогне пре свега у вршењу примарних делатности, али и да би се подстакло равноправно учествовање тих државних институција у међународном платном промету.

С друге стране, издавање електронског новца од стране институција основаних приватним капиталом омогућено је само банкама и институцијама електронског новца. Банке као примарни учесници на финансијском тржишту у Републици Србији, имају могућност да се баве електронским новцем у оквиру обављања својих основних делатности одређених у члану 5. Закона о банкама⁸ – давање кредита и примање де-

6 EU E-money Directive, 2009/110/EC, доступно на адреси: http://ec.europa.eu/finance/payments/emoney/index_en.htm, 25.3.2016.

7 ЗПУ, чл. 106.

8 Закон о банкама, *Службени гласник РС*, бр. 107/2005, 91/2010 и 14/2015.

позита, с обзиром на то да издавање електронског новца олакшава обављање платних трансакција мале новчане вредности и доприноси брзини и ефикасности обављања платног промета, разуман је и логичан потез законодавца да банкама буде дозвољено да без посебног у ту сврху прибављеног одобрења Народне банке Србије издају електронски новац.

Закон о платним услугама предвиђа и посебну врсту финансијских институција које се такође по први пут појављују у регулаторном оквиру Републике Србије и чија је примарна делатност издавање електронског новца.⁹ У излагању које следи биће детаљније образложено пословање и организација институција електронског новца.

III Појам електронског новца

Електронски новац представља електронски (укључујући и магнетно) похрањену новчану вредност која чини новчано потраживање према издаваоцу тог новца, а издата је након пријема новчаних средстава ради извршавања платних трансакција и прихвата је физичко и/или правно лице које није издавалац тог новца.¹⁰

Наведену законску дефиницију можемо поделити на три дела: прво, електронски новац мора бити *похрањена* новчана вредност издата након пријема новчаних средстава; друго, електронски новац представља *новчано потраживање* имаоца према издаваоцу; и треће, електронски новац мора да буде *прихваћен* од стране лица које није издавалац тог новца. Ова три дела дефиниције морају бити кумулативно испуњена да би се сматрало да је електронски новац издат. Дакле, сматрамо да је новчана вредност електронски похрањена у тренутку када издавалац прими реална новчана средства и у вредности тих средстава на неком електронском или материјалном медијуму кориснику прикаже расположиви новчани износ којим он може вршити плаћања у „виртуелном“ свету. Даље, од тренутка од када тај новчани износ бива похрањен на електронском медијуму, корисник има новчано потраживање према издаваоцу и издавалац је у обавези да у сваком тренутку кориснику исплати реалну противвредност похрањених новчаних средстава. И на крају, такав вид новца мора бити прихватљив лицима која нису његови издаваоци, тј. лицима која су у могућности да поседовањем одређених електронских средстава приме плаћање у електронском новцу. Тек испуњењем сва три дела

9 ЗПУ, чл. 114-138.

10 ЗПУ, чл. 2, ст. 1, тач. 13.

наведене дефиниције може да буде осигурано да је електронски новац издат и да постоји у платном промету као средство плаћања.

1. Основне карактеристике електронског новца

Са појавом електронског новца у Србији се отвара тржиште електронске трговине која подразумева употребу дигиталних и телекомуникационих средстава за обављање плаћања. Развој електронске трговине у свету започео је још крајем прошлог века, а до наглог убрзања овог вида трговине долази масовном употребом интернета у обављању плаћања. Плаћањем путем интернета омогућава се брза реализација платних трансакција код којих се платилац и прималац плаћања физички налазе на различитим територијама, јер се путем интернет платформе олакшано врши повезивање платиоца и примаоца и сама реализација трансакције се убрзава. Електронски новац ту има и додатне предности у односу на, на пример, безготовинска плаћања, јер се трансфер новца брже реализује само путем преноса електронског новца од платиоца примаоцу, без обзира на правни однос банака посредника и пребацивања новца са банковног рачуна платиоца на банковни рачун примаоца плаћања. У оваквим платним трансакцијама се избегавају међубанкарске трансакције које су по правилу скупе и успоравају процес пребацивања новца са рачуна платиоца на рачун примаоца плаћања.¹¹

а) Електронски сурогат за новчанице

Званичан став Народне банке Србије је да електронски новац представља електронски сурогат за новчанице и ковани новац и као такав се користи за плаћање најчешће мањих новчаних вредности.¹² То схватање потврђују и мишљења Европске комисије као и савети издати ради ефикасније примене и бољег разумевања директива у пракси.¹³ Дакле, електронски новац представља само новчану противвредност коју издавалац издаје на основу реалних новчаних средстава коју је примио од клијента – корисника. Корисник тренутком уплате новчаних средстава на платни рачун који води издавалац електронског новца добија на

11 J. Hawkins, 98-105.

12 Народна банка Србије, Закон о платним услугама – одговори на питања и ближа објашњења, Београд, март 2015, 11-12, доступно на адреси: http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/35/zakon_pitanja_i_odgovori.pdf, 22.2.2016.

13 Directive 2009/110/EC on the taking up, pursuit and prudential supervision of the business of electronic money institutions, доступно на адреси: <http://ec.europa.eu/yqol/index.cfm?fuseaction=legislation.show&lexId=8>, 25.3.2016.

располагање ту суму новца похрањену на платном инструменту који такође обезбеђује издавалац електронског новца и од тог тренутка може вршити плаћања путем дигиталних и телекомуникационих средстава у „виртуелном“ свету. Издавањем електронског новца, клијент – корисник услуга издаваоца електронског новца не стиче никакву додатну суму новца, јер се електронски новац издаје искључиво на основу реалног покривања које је издавалац примио и само у износу примљене суме реалног новца издавалац може издати електронски новац.

б) Новчано потраживање према издаваоцу електронског новца

Електронски новац је новчано потраживање корисника према издаваоцу електронског новца до тренутка до када корисник електронским новцем располаже у „виртуелном“ свету.¹⁴ То потраживање може престати на два начина: трошењем расположивог износа електронског новца за куповину робе и услуга или откупом реалног новца за преостали износ електронског новца у случају да електронски новац не буде потрошен. То потраживање корисника према издаваоцу не може бити ни условљено ни орочено на било који начин, нити се на њега може плаћати или наплаћивати било какав додатни износ у виду камате.

в) Право на откуп електронског новца

Суштина потраживања је право на откуп електронског новца у било ком тренутку. Право на откуп одражава природу електронског новца само као додатног средства плаћања. Електронски новац само треба да омогући и олакша плаћања у трансакцијама у којима плаћање не може бити спроведено реалним новцем углавном зато што механизми плаћања у тим трансакцијама нису погодни за исплате или наплате у готовом новцу.

Приликом откупа електронског новца издавалац не може од корисника наплатити било какву врсту накнаде за саму радњу откупа електронског новца. То би било противно самој суштини електронског новца – он не представља никакву услугу коју издавалац пружа кориснику, већ је само у питању реалан новац који је променио облик. Издавалац може кориснику наплатити накнаде које су везане са отварањем платног рачуна и/или издавањем платног инструмента и које су повезане са издавањем електронског новца, али не и на само издавање електронског новца.

14 Народна банка Србије, 10-11.

Право да наплати накнаду од корисника издавалац стиче само у законски одређеним случајевима (нпр. ако је корисник захтевао откуп пре престанка важења уговора који је закључио са издаваоцем, ако је корисник раскинуо уговор са издаваоцем пре истека уговореног рока важења тог уговора, итд.).¹⁵ Право корисника да захтева конверзију електронског новца у прави новац може бити само ограничено условима и роковима важења уговора који корисник закључује са издаваоцем ради издавања електронског новца и обављања услуга неопходних за то издавање.

2) *Забрана плаћања камате и успостављања депозита*

Реална новчана средства која корисник депонује код издаваоца не представљају депозит код издаваоца електронског новца и на чување и држање тих средстава на основу којих је издат електронски новац не може се плаћати камата или било каква друга врста накнаде од корисника. Забрана наплаћивања камате експлицитно је регулисана и у нашем законодавству.¹⁶ Ова забрана уведена је управо да би се електронски новац посматрао само и искључиво као средство плаћања и како би се повукла јасна разлика између послова са којима издавање електронског новца може бити повезано, као што су, на пример, депозитни послови. Увођење електронског новца не сме и не треба да представља вид штедње или депозит и не може на било који начин да обезбеди кориснику виши износ новчаних средстава од оних које је дао приликом издавања (нпр. „зарада“ путем камате коју банка плаћа кориснику у случају депозита).

2. Врсте електронског новца

Електронски новац као новчана вредност инкорпорисана на одређени медијум који може бити у материјалном облику (нпр. новчана вредност похрањена на картицу, метални предмет и сл.) или електронски (нпр. новчана вредност похрањена на софтвер, тј. електронски доступан сервер).¹⁷

Закон о платним услугама предвиђа издавање *платног инструмента* који дефинише као свако персонализовано средство и/или низ поступака уговорених између корисника платних услуга и пружаоца платних услуга, који се употребљавају за издавање платних налога.¹⁸ Овако широко постављена дефиниција платног инструмента постављена је у

15 ЗПУ, чл. 112.

16 ЗПУ, чл. 110, Народна банка Србије, 11-12.

17 N. Popovska-Kamnar, 79-92, G. Reynolds, S. F. Austin, 47-56.

18 ЗПУ, чл. 2, ст. 1, тач. 4.

циљу да се њоме обухвате све технолошке иновације. Тако, платни инструмент може бити платна картице, коришћење личног идентификационог броја, једнократна шифра за платну трансакцију, корисничка шифра и лозинка (електронско банкарство, мобилно банкарство).¹⁹ Издавање платног инструмента било које врсте је неопходан корак приликом издавања електронског новца – електронски новац мора бити инкорпорисан на одређени медијум, дакле на било коју врсту платног инструмента. Дакле, електронски новац се дели у односу на врсте платних инструмената на којима је новчана вредност похрањена.

Издавање платног инструмента везано је за отварање и вођење одређене врсте *платног рачуна* код издаваоца тог инструмента. Платни рачун означава рачун који се користи за извршавање платних трансакција, а који води пружалац платних услуга за једног или више корисника.²⁰ Дакле, издавалац електронског новца је као пружалац платне услуге издавања електронског новца у обавези да отвори и води платни рачун корисника на која ће новчана средства за која се издаје електронски новац бити уплаћена. Платни рачун није текући рачун и има много слободнију форму како би се подржале све врсте „виртуелних“ електронских рачуна на којима би се држала средства корисника.²¹ Међутим, у српском праву, платне рачуне који нису текући рачуни могу имати само физичка лица и предузетници изван обављања своје делатности. Правна лица и предузетници у оквиру вршења својих регистрованих делатности имају обавезу да отворе текући рачун код банке.²² Тиме се сужава могућност издавања електронског новца од стране издавалаца који нису банке (нпр. институције електронског новца) да издају електронски новац правним лицима и предузетницима, већ то може да ради само банка. Међутим, с обзиром на то да се електронски новац и користи најчешће за куповину робе мале новчане вредности и да као такав погодује само ниским новчаним трансакцијама, сматрамо да

19 Народна банка Србије, 7-8.

20 ЗПУ, чл. 2, ст. 1, тач. 3.

21 Томе у прилог иде и чињеница да Народна банка Србије није донела релевантан подзаконски акт којим би се детаљније регулисала форма и услови за отварање и вођење платног рачуна. Одлука о ближим условима и начину отварања, вођења и гашења текућих рачуна (*Службени гласник РС*, бр. 55/2015) примењује се само на текуће рачуне које корисници отварају, воде и гасе код банака, али не и на друге врсте платних рачуна које отварају, воде и гасе платне институције и институције електронског новца у складу са Законом о платним услугама.

22 Ова обавеза одређена је Законом о обављању плаћања правних лица, предузетника и физичких лица која не обављају делатност који је заменио до тада важеће релевантне одредбе Закона о платном промету.

обим активности издавалаца електронског новца који нису банке овом одредбом није значајно сужен. Платни рачун је повезан са платним инструментом јер се коришћењем платног инструмента задужује платни рачун за одређену суму новца. Платни рачун је повезан са било којом врстом платног инструмента и задужење по платном рачуну мора да прати сваку употребу платног инструмента како би се знало с којом количином електронског новца корисник располаже у сваком тренутку.²³

*а) Материјализовани електронски новац
(hardware based e-money)*

Новчана вредност за коју је издат електронски новац може бити похрањена на неку врсту платне картице (нпр. при-пејд картице – *pre-paid cards* или тзв. „паметне“ картице – *smart cards*).²⁴ При том, та картица ни у ком случају не представља кредитну картицу која се издаје на основу текућег рачуна и дозвољеног прекорачења по том рачуну. То неће бити случај ни када је издавалац електронског новца за одређени новчани износ кредитирао корисника. У том случају би се на средства обезбеђена кредитом примењивала правила за уговор о кредиту када тај кредит обезбеђује банка као издавалац електронског новца, односно правила Закона о платним услугама (који у ограниченим случајевима омогућава кредитирање од стране платних институција и институција електронског новца),²⁵ када кредитна средства обезбеђује институција електронског новца.

Међутим, ако је картица на коју је похрањена одређена новчана вредност издата за куповину робе и услуга искључиво у просторијама издаваоца те картице (или сличног преносивог материјалног платног инструмента) или, код ограничене мреже продаваца робе и услуга или за ограничен избор робе и услуга, по основу уговора које ти продавци закључују са издаваоцем ових картица, долази до издавања електронског новца, али је такав вид издавања електронског новца изузет из регулативе Закона о платним услугама.²⁶ Исти став заузела је и Европска комисија када су се мобилни оператери обратили са питањем да ли се регулатива

23 European Commission, *Preparation of the Payment Services Directive*, доступно на адреси: http://ec.europa.eu/internal_market/payments/framework/archive_en.htm, 25.3.2016; European Commission, *Guidelines on Electronic Money Directive Passport Notifications*, 30 April 2011, доступно на адреси: http://ec.europa.eu/finance/payments/docs/emoney/passporting_guidelines_en.pdf, 25.3.2016.

24 N. Popovska-Kamnar, 79-92, J. Hawkins, 98-105.

25 ЗПУ, чл. 95.

26 ЗПУ, чл. 3, ст. 1, тач. 11. и 16.

електронског новца односи на при-пејд картице за мобилни телефон.²⁷ Дакле, примена прописа о електронском новцу била би искључена у случајевима издавања картица или бонова за куповину производа код тог произвођача или његовог дистрибутера, као и за набавку робе тачно одређене врсте или код тачно одређеног продавца. Смисао овог искључења огледа се у томе да иако је електронски новац издат за примљену противвредност у реалном новцу, такав електронски новац се може употребити у ограничене и унапред одређене сврхе. Праћење тока трошења тих средстава је једноставно и тај електронски новац ни у ком тренутку се неће наћи у слободној циркулацији у платном промету.

Такође, материјални преносиви медијум на који електронски новац може да буде похрањен, јесте и мобилни телефон где се новчана вредност похрањује на апликацији која је доступна корисницима тог мобилног телефона и која има улогу тзв. „виртуелног новчаника“ (*virtual purse, electronic purse*). Развојем технологије је већ сада у већини европских земаља омогућено плаћање прислањањем мобилног телефона на читач кода на одређеном продајном месту и трансакција плаћања се обавља идентично као када је реч о коришћењу платне картице. Након обављене трансакције, платни рачун корисника се задужује за исплаћени износ и на апликацији на мобилном телефону се приказује салдиран износ расположивих средстава.²⁸

б) Електронски новац похрањен на серверу (*software based e-money*)

Новчана вредност може бити похрањена електронски, на серверу коме се приступа путем интернета. У овом случају платни инструмент који издавалац електронског новца мора да обезбеди кориснику састоји се из низа поступака којима се приступа персонализованом налогу сваког корисника, путем интернета, уношењем одговарајуће персонализоване идентификационе ознаке (нпр. шифра, сигурносни код). У овом случају електронски новац се сматра издатим у тренутку када се на налогу корисника прикаже

27 European Commission, *Application of the E-money Directive to mobile operators*, доступно на адреси: http://ec.europa.eu/internal_market/payments/docs/emoney/summary_en.pdf, 25.3.2016.

28 Водеће светске интернет и мобилне компаније су већ лансирале своје апликације за плаћање преко „виртуелног новчаника“, нпр. *Google Wallet, Apple Pay*. Како би обављале ову активност, наведене компаније морају у свом саставу да имају друштво које је основано као институција електронског новца или да наведене услуге пружају на основу уговора са банкама или издаваоцима платних картица (нпр. *Google Payment Corporation* или *Apple Inc.* у сарадњи са *American Express*).

расположиви новчани износ издат на основу реалне новчане противвредности коју је корисник положио код издаваоца електронског новца.²⁹

Код овог начина издавања електронског новца важно је направити разлику у односу на *безготовински платни промет*. Код безготовинског платног промета који је такође један од механизма за обављање плаћања путем интернета, плаћање се спроводи на начин да се уношењем броја текућег рачуна који корисник има код банке, тај рачун се задужује за одређени износ слањем налога банци, а та средства након тога пристижу на рачун примаоца плаћања који он има код своје банке. Дакле, средства се директно пребацују с једног рачуна на други уношењем бројева рачуна и корисник ни једног тренутка не стиче износ којим слободно може да располаже електронски и да га користи за куповину робе преко интернета. Плаћање које се обавља електронским новцем је брже и једноставније јер нема слања налога банци за задужење рачуна, односно пријема средстава на рачун. У исто време, трошкови оваквих трансакција су мањи јер се трансакција обавља преко истог издаваоца коме истовремено могу да приступе и платилац и прималац плаћања.³⁰

в) „Виртуелни“ новац (*virtual money*)

Новчана вредност може бити инкорпорисана и у неки други материјализовани предмет (нпр. кованице, електронске ваучере, итд.). Вредност електронског новца се у том случају изражава у броју „поена“ који нису еквивалентни ни једној постојећој валути и куповина робе се у том случају обавља разменом одређене врсте робе за одређени број поена. Номиналну вредност поена одређује сам издавалац ове врсте електронског новца.³¹ Овакав вид електронског новца је нарочито подложен злоупотреби, јер издати електронски новац има вредност која се изражава у „непостојећој“ валути и коју одређује сам издавалац, а не надлежна централна банка као регулатор. Стога, овакав вид издавања електронског новца може произвести бројне негативне утицаје на монетарну политику, те би се свакако очекивале додатне корекције постојећих регулатива уколико дође до распрострањеније употребе оваквог вида плаћања.³²

29 N. Popovska-Kamnar, 79-92, J. Hawkins, 98-105.

30 Оваква плаћања су у све већој употреби у пракси и постоји велики број институција електронског новца које омогућавају овакве механизме плаћања (нпр. *PayPal*, *Skrill Limited*, *Payoneer*, итд.).

31 N. Popovska-Kamnar, 79-92, J. Hawkins, 98-105.

32 Употреба „виртуелног“ електронског новца за куповину на интернету започела је издавањем биткоина (*bitcoins*), као „виртуелне“ интернет валуте.

IV Институције електронског новца

Закон о платним услугама, поред платних институција, у правни систем у Србији по први пут уводи и институције електронског новца, специјализована привредна друштва чија је примарна делатност издавање електронског новца. Поред издавања електронског новца, институција електронског новца може да обавља и било коју другу платну услугу одређену Законом о платним услугама.³³ У српском праву препознате су и стране институције електронског новца којима је дозвољено да учествују у платном промету у Србији, али не и да издају електронски новац на територији Републике Србије. Стране институције електронског новца могу да издају електронски новац резидентима само за плаћања у иностранству.³⁴

1. Домаће институције електронског новца

У Републици Србији институција електронског новца може бити основана као друштво са ограниченом одговорношћу или акционарско друштво у складу са Законом о привредним друштвима, које има минимални оснивачки капитал у износу од 350.000 евра у динарској противвредности по средњем курсу Народне банке Србије и које је прибавило дозволу Народне банке Србије.³⁵

Институција електронског новца мора да испуни низ регулаторних захтева у поступку добијања дозволе за рад од Народне банке Србије, као што су, поред висине оснивачког капитала, процена ризика којима ће институција електронског новца бити изложена, пројекција износа капиталних захтева у првој години пословања, опис планираних мера за заштиту новчаних средстава корисника, квалификације чланова органа управљања, спољна и унутрашња ревизија, адекватност капитала итд.³⁶

Институција електронског новца, поред издавања електронског новца, може да обавља и било коју другу платну услугу предвиђену Законом о платним услугама у члану 4. Неопходно је само да приликом подношења захтева за добијање дозволе наведе којим још платним услугама намерава да се бави. Најчешће ће то бити услуге издавања платних ин-

33 ЗПУ, чл. 116.

34 ЗПУ, чл. 225 у вези са Законом о девизном пословању, *Службени гласник РС*, бр. 62/2006, 31/2011, 119/2011 и 139/2014, чл. 2, ст. 1, тач. 36 и чл. 32. ст. 2.

35 ЗПУ, чл. 114, 115, 127 и 128.

36 Ови услови као и поступак добијања дозволе одређени су Одлуком о спровођењу одредаба Закона о платним услугама које се односе на давање сагласности Народне банке Србије, *Службени гласник РС*, бр. 55/2015 и 82/2015.

струмената или услуге извршавања платне трансакције за коју платилац даје сагласност употребом телекомуникационе, дигиталне или информационо-технолошке мреже, јер су то услуге најближе повезане са природом електронског новца и могућностима плаћања преко интернета.³⁷ Инститиција електронског новца се такође може бавити давањем кредита повезаних са платним услугама са роком отплате до 12 месеци уколико добије дозволу за обављање и кредитних активности.³⁸

Пословање институције електронског новца са корисником може се регулисати на два начина: оквирним уговором или уговором о једнократној платној трансакцији.³⁹ Оквирним уговором се уређује извршавање будућих појединачних платних трансакција и подразумева један дугорочан однос корисника и институције електронског новца. Оквирни уговор има природу општих услова пословања институције електронског новца. Уговор о једнократној платној трансакцији је уговор који за циљ има извршење једне одређене платне трансакције која није одређена оквирним уговором. Закон о платним услугама оквирни уговор предвиђа као правило, а уговор о једнократној платној трансакцији као изузетак, јер је циљ Закона да се успостави трајна и дугорочна сарадња корисника са институцијом електронског новца.

Новчана средства корисника институција електронског новца је дужна да држи одвојено од сопствених средстава и осталих средстава која су примљена од правних или физичких лица по другим основима. Та средства издавалац електронског новца мора да заштити на један од следећих начина: депоновањем на посебан рачун код банке или улагањем у ликвидне и нискоризичне облике имовине. Та средства не улазе у имовину, ликвидациону или стечајну масу издаваоца електронског новца нити могу бити предмет извршења или принудне наплате који се спроводе над платном институцијом. Од овог правила Закон о платним услугама предвиђа изузетак само у случају да институција електронског новца обезбеди испуњење својих новчаних обавеза према корисницима закључењем уговора о осигурању са друштвом за осигурање које послује у Републици Србији или прибављањем одговарајуће банкарске гаранције.

Ово правило предвиђено је и постоји у српском законодавству само када је у питању пословање платних институција и институција електронског новца које су основане или ће бити основане у складу са Зако-

37 ЗПУ, чл. 4, ст. 1, тач. 5. и 6.

38 ЗПУ, чл. 95.

39 ЗПУ, чл. 15.

ном о платним услугама и у том погледу је новина у српској регулативи финансијског тржишта. Сматрамо предвиђено решење изузетно повољним за кориснике услуга ових финансијских институција, будући да су њихова средства у сваком тренутку заштићена од могућег погоршања финансијског положаја институције са којом је корисник ушао у уговорни однос ради обављања одређене врсте платних услуга (укључујући и издавање електронског новца).⁴⁰

У Републици Србији још увек није основана ни једна институција електронског новца.

2. Стране институције електронског новца

Закон о платним услугама одређује сходну примену Закона о девизном пословању када су у питању стране институције електронског новца до тренутка приступања Србије Европској унији. Након приступања Србије Европској унији, Закон предвиђа пословање страних институција електронског новца и детаљно регулише њихов положај – те одредбе тренутно имају одложено примену. До тада, стране институције електронског новца могу да учествују у платном промету у Републици Србији, али им је забрањено да се баве издавањем електронског новца на територији Републике Србије. Народна банка Србије је дужна да води листу страних институција електронског новца у Србији.⁴¹ На листу су до сада уписане четири стране институције електронског новца, а циљ постојеће листе јесте олакшана комуникација Народне банке Србије са страним надлежним регулаторима у случају да дође до повреде права резидената у пословању са страном институцијом електронског новца.⁴²

Пословање институција електронског новца и свим државама Европске уније је унификовано и обавља се у складу са поменути директивама (*PSD* и *EMD*). На нивоу Европске уније постоји јединствен регистар институција електронског новца које послују у свим државама чланицама.⁴³ Идентичан регистар постоји и за институције електронског

40 ЗПУ, чл. 93.

41 ЗПУ, чл. 225.

42 Поменута листа је доступна на адреси: http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latini-ca/58/lista_ien_trece_drzave.pdf, 30.3.2016.

43 Electronic Money Association Register, доступно на адреси: <http://www.e-ma.org/members-charter>, 30.3.2016.

новца које послују у Сједињеним Америчким Државама,⁴⁴ те је јасна интенција да је праћење рада ових финансијских институција на светском нивоу од великог значаја за стабилност монетарне политике.

V Закључак

Свакако да је увођење електронског новца у пословање финансијских институција у Републици Србији велики и неопходан корак ка даљем развоју и унутрашње и међународне трговине, али за собом, поред бројних предности, може да произведе и низ последица и потенцијалних проблема. Сврха и преваходна улога електронског новца јесте да се олакшају и убрзају мале новчане трансакције које се углавном обављају преко интернета. Стварањем јединственог механизма за обављање плаћања и пријем плаћања, олакшавају се трансакције како за платиоца, тако и за примаоца плаћања. Уједно се олакшава праћење тока новца од стране регулатора, будући да се плаћања врше преко једног издаваоца електронског новца кога прихватају и платилац и прималац плаћања. Сигурност новчаних средстава корисника електронског новца је повећана јер се електронски новац увек издаје само за уплаћену новчану противвредност, независно од укупних средстава којима корисник располаже на својим текућим рачунима. Плаћање се обавља задужењем платног рачуна на коме се налази само новчана противвредност издатих средстава.

С друге стране, реч је о једном новом средству плаћања које до сада није било заступљено у употреби и који је у исто време непознаница за просечног српског потрошача. Будуће институције електронског новца које буду основане у Србији, мораће додатно да се потруде да свој производ корисницима представе као једноставан и погодан за употребу, а у исто време сигуран и заштићен од злоупотреба. Такође, увођење електронског новца је нови изазов и за Народну банку Србије као домаћег регулатора финансијског система. Због тога је неопходно још једном јасно истаћи да електронски новац представља *само ново средство плаћања* – не и нову валуту у Србији. Као што смо истакли, електронски новац представља новчано потраживање корисника према издаваоцу и у сваком тренутку мора да постоји реална вредност за издата средства у електронском облику која држи издавалац електронског новца. Законски оквир је прилично широко постављен како би подржао све технолошке

⁴⁴ Money Services Businesses Register, доступно на адреси: https://www.fincen.gov/financial_institutions/msb/msb.registration.html, 30.3.2016.

иновације које развој интернета може да донесе, али Народна банка Србије као регулатор мора прилично опрезно да приступа приликом вршења контроле издавања електронског новца и да прати развој тржишта електронског новца како не би дошло до злоупотребе и неовлашћеног издавања електронског новца који нема реалну новчану вредност. Ово је нарочито важно истаћи код „виртуелних“ облика електронског новца будући да њима сам издавалац одређује вредност и да се њима врши нека врста размене робе путем интернета. Неконтролисана употреба електронског новца свакако да би могла да има значајне негативне утицаје на стабилност монетарног система и контролу реалног новца у оптицају.

Marija VIČIĆ

PhD student at the Faculty of Law University of Belgrade

ELECTRONIC MONEY IN THE PAYMENT TRANSACTION IN THE REPUBLIC OF SERBIA

In this article the author is analyzing the inclusion of the electronic money in the payment transactions in Serbia.

In the first part of the article, the author is dealing with the institutions authorized on issuing the electronic money in Serbia. In the second part, the focus is on the meaning of the term “electronic money” and its main characteristics, as well as on the differences to the similar legal institutes known in Serbian legal system. At the end, the author is dealing with the electronic money institutions as specialized legal entities for carrying out these activities in Serbia.

The aim of the article is to point out to the importance of inclusion of this new institute in Serbian legal system as well as to point out what are its advantages, but also potential issues which may arise in practice by using the electronic money.

Key words: *electronic money, electronic money institution, payment services, payment transactions, the National Bank of Serbia.*